

LENGYELORSZÁG ÉS LITVÁNIA.

A LENGYELORSZÁG és Litvánia közt évek óta húzódó konfliktus november folyamán aggasztó alakot kezdett öltetni. A helyzet odafajult, hogy már a litván hadsereg mozgósításáról beszéltek, amire feleletül lengyel részről is mozgósítással fenyegetőztek. Voltak napok, amikor tartani lehetett attól, hogy a két állam között valóban ellenségeskedésre kerül a sor s ez esetleg nem is szorítkozott volna egyedül az egymással szemben álló két államra. A Nemzetek Szövetsége közbevetette magát és napokon keresztül folyó munkával sikerült is a konfliktusnak élet vennie. De azért a fennálló ellentétek teljesen most sem intéződtek el és nem lehetetlen, hogy előbb-utóbb újból kifognak robbanni.

A mai Litvánia 1918 február 16-án alakult meg mint független köztársaság. Azelőtt hosszú századokon keresztül nem folytatott önálló állami létet, mert a régi litván nagyfejedelemség, amely jóval nagyobb volt a mai Litvániánál és koronkint a Balti-tengertől a Fekete-tengerig terjedt, már 1386 óta perszonális únióban, 1569 óta pedig reálúnióban élt Lengyelországgal; ez országnak felosztásánál pedig Oroszországhoz került. Litvánia ma kis ország, amelynek területe nem sokkal nagyobb Magyarország felénél és amelynek mindössze 2*2 millió, főleg mezőgazdasággal foglalkozó lakója van. Jogot formál azonban a tőle keletre fekvő vilnai kerületre is, amely ezidőszerint Lengyelországhoz tartozik és éppen ez a területi vita hozta azonnal megalakulása után összeütközésbe lengyel szomszédjával. Ennek a vitának jelentőségét a geográfia adja meg. Litvánia ma is szomszédos a Németbirodalommal és Lengyelországgal, míg Szovjetoroszországtól éppen az említett vilnai kerület választja el. Amíg ez a terület Lengyelország fennhatósága alatt áll, Litvániának nincs közös határa a Szovjetköztársasággal; a két ország közé tehát a vilnai lengyel korridor ékelődik be. Ennek folytán meg van nehezítve Oroszországnak Litvániával való összejátszása Lengyelország ellen, de lehetlenné válik az is, ami még sokkal fontosabb, hogy Oroszország és Németország adandó alkalommal Litvánián keresztül egymással kapcsolatba kerülhessenek. Mihelyt ez a terület Litvániáé volna, adva volna a lehetőség, hogy ez a kis köztársaság megteremtse az összeköttetést Németország és Oroszország között, úgyhogy Lengyelországot egy orosz-német együttműködés esetében nyugatról, északról és keletről ellenséges gyűrű venné körül. Amíg tehát Lengyelországnak biztonsága érdekében keli a vilnai kerületet megtartania, addig Litvánia egyfelől a nemzetiségi

elv alapján, másfelől pedig azért törekszik Vilna birtokára, mert ezzel földrajzi helyzetét jobban használhatná ki.

Ez az érdekösszeütközés a két egymással szemben álló állam rövid, még nem is tízéves fennállása ellenére már igen változatos formákban jelentkezett. Amikor a német hadsereg 1918 végén kiüríti Lengyelországot, Vlnát az oroszok foglalják el; tőlük 1919 április havában a lengyelek szerzik vissza. 1920 július havában azonban Oroszország a Litvániával kötött moszkvai szerződésben Litvániának oly határait ismeri el, amelyek Vlnát is magukban foglalják, amire Litvánia e területre való igényeit katonailag is érvényesíteni igyekszik. A Nemzetek Szövetsége azonban közbeveti magát. Megbízottja, Chardigny ezredes az 1920 október 7-i úgynevezett suvalki-i szerződés aláírására bírja a lengyeleket és a litvánokat, amely a két nemzet hadseregei között ideiglenes demarkációs vonalat állapít meg, úgyhogy e megállapodás szerint Vilna a litvánoknak jutott volna. Amikor azonban ennek a megállapodásnak Lengyelországban híre terjed, október 9-én Zeligowski ezredes Pilsudsky marsall megbízásából puccs útján erőszakkal megszállja Vlnát, amely ettől kezdve a lengyeleké is marad. Ezt az állapotot Lengyelország az 1921 március 8-i rigai szerződésben, amely az orosz-lengyel háborúnak vetett véget, a Szovjetköztársaság által is elismerteti, a szerződésben ugyanis Oroszország (az idézett moszkvai szerződéssel ellentétben) érdektelennek nyilvánította magát abban a kérdésben, miként vonják meg a lengyel-litván határt. Litvánia Vilna megszállására azzal válaszol, hogy magát Lengyelországgal hadiállapotban lévőnek nyilvánítja, megszakítja vele nemcsak a diplomáciai, de még a gazdasági és postai érintkezést is és teljesen elzárja határait Lengyelországgal szemben, a nélkül azonban, hogy katonai akcióba bocsátkoznék sokkal erősebb szomszédja ellen. A fenyegető összeütközés láttára a Nemzetek Szövetsége ismét jelentkezik. Előbb népszavazást javasol a vilnai kerületben; ezt Litvánia nem fogadja el. Azután 1921 májusában egy a lengyelek és litvánok közt megkötendő szövetség tervét, majd szeptemberből ennek egy másik változatát dolgozza ki (Hymans-féle javaslatok). Az elsőt, amely Vlnát laza kapcsolatba hozza Litvániával, egész Litvániát pedig szoros kapcsolatba Lengyelországgal (körülbelül a volt Ausztria-Magyarország mintájára), a litvánok utasítják el, a másik, amely szorosabbra fűzi a kapcsolatot Vilna és Litvánia között, ellenben lazítja a Litvánia és Lengyelország között tervezett kapcsolatokat, lengyel részről talál ellenzésre. A legtöbb, amit el lehet érni, a két egymással szemben álló államnak 1922 január 13-án tett ünnepélyes kijelentése, hogy minden egymással szemben való ellenséges cselekedettől tartózkodni fognak. Ez a kijelentés azonban nem változtat sem azon, hogy Litvánia fenntartja a formális hadiállapotot Lengyelországgal szemben, sem Lengyelországnak Vilna teljes és végleges bekebelezésére irányuló törekvésein. A lengyelek, majdnem egyidejűleg az említett nyilatkozattal, választásokat írnak ki Vlnában, amelyek — minthogy a litván és orosz nemzetiségű, valamint a zsidó polgárok nem akartak vagy nem mertek szavazni — természetesen nagy lengyelbarát többséget adtak. Az új vilnai népképviselő erre 1922 február 20-án kimondja a vilnai kerület-

nek Lengyelországhoz való feltétlen hozzátartozását, március 3-án Varsóban aláírják az egyességi okmányt és április 6-án Lengyelország forma szerint is átveszi az államhatalom gyakorlását a „vilnai vajdaságban. 1923 február 3-án a Nemzetek Szövetsége végleg megállapítja a demarkációs vonalak között fekvő semleges területnek Litvánia és Lengyelország között való felosztását is, úgyhogy a terület kétharmadát a litvánoknak juttatja. A litván kormány mind e lépések ellen hasztalanul tiltakozik, hasztalanul tagadja meg a neki odaitélt zóna közigazgatásának átvételét, hasztalanul kéri, hogy az egész kérdés a hágai nemzetközi bíróság elé terjesztessék, és hasztalanul hangsúlyozza tovább is a Lengyelországgal szemben fennálló hadiállapotot, mert úgy a Nemzetek Szövetsége, mint 1923 március 15-én a Nagykövetek Tanácsa kimondja, hogy Vilna Lengyelországé marad, sőt Litvániát Genfben a népszövetségi paktum XV. cikkére hivatkozva intik, hogy háborús akcióktól tartózkodják. Azóta csak egyetlen új mozzanat merült fel. 1926 szeptember 28-án ugyanis Litvánia semlegességi szerződést kötött az orosz szovjetkormánnyal, amely Vilnára vonatkozóan azt állapítja meg, hogy az orosz kormány az 1920 július 12-i moszkvai szerződésben elfoglalt álláspontját fenntartja, ami azt jelentette, hogy Vilnát Litvániához tartozónak mondotta. Lengyelország ez ellen felszólalt Moszkvában, figyelmeztetvén az ottani kormányt a rigai szerződésben vállalt kötelezettségére, valamint arra is, hogy a Nagykövetek Tanácsa 1923 március 15-én ezt a kérdést végleg rendezte, mire az orosz kormány válaszolt, kijelentvén, hogy a Litvániával való semlegességi szerződés megkötésével nem akarta kétségessé tenni a rigai szerződésben a vilnai kérdésre nézve elfoglalt álláspontját.

A múlt nyártól kezdve a lappangó lengyel-litván konfliktus akút alakot kezdett öltetni, amiben a litván belpolitika alakulásának is nagy része volt. 1926 december havában Litvániában a baloldali kormányt az ottani fasiszta mintára szervezett katonai alakulatok Plechevitiusz ezredes vezetése alatt puccszerűen eltávolították, azzal az indokolással, hogy az — amint a szovjetkormánnyal megkötött barátsági szerződés is mutatja — összejátszik Oroszországgal és az ottani kommunizmust Litvániára is át akarja plántálni. Az új kormány, mely Woldemaras volt középiskolai tanár vezetése alatt áll, kíméletlenül üldözte a szocialista elemeket. Több politikust kivégeztek, igen sokan átszöktek a határon és Vilnában vagy Rigában telepedtek le. Az emigránsok vezére Pleskaidis volt litván képviselő volt, aki állítólag azzal a tervvel foglalkozott, hogy a Vilnában Összegyűjtött menekültekkel katonai akciót indít a mai litván kormány eltávolítására. Hozzá a mozgalom, amely mögött litván részről a lengyel kormányt sejtették és amely több határincidensre is vezetett, bizonyos idegességet idézett elő Litvániában s ezt egyéb események is fokozták. A nyáron a litván kormány elmozdította az összes lengyel nemzetiségű tanítókat és bezáratta a lengyel iskolákat. A lengyel kormány azzal válaszolt, hogy Vilnában bezáratott 45 litván iskolát és elcsukott ugyanannyi litván nemzetiségű polgárt lengyel-ellenes propaganda vádjá miatt. Litvániában alkotmánytervezetet dolgoztak ki, amely a lengyel kézben lévő Vilnát jelöli ki az ország fővárosául. Lengyelországban azzal feleltek erre a tüntetésre, hogy külö-

nősen ünnepélyes módon ülték meg Vilna elfoglalásának évfordulóját. Közben a Woldemaras-kormány, amely úgy a bel-, mint a külpolitika terén csupa balsikerrel dolgozott, nagy elégedetlenséget keltett saját hazájában is. Kísérletei, hogy akár a baloldali pártokkal (népszocialisták, szociáldemokraták), akár a jobboldaliakkal (keresztény demokraták) koalíciót hozzon létre, eredménytelenek maradtak. Sőt a katonaság körében is, amelyre Woldemaras leginkább támaszkodott, elégedetlenség keletkezett, annyira, hogy az elégedetlenkedők közé állítólag ugyanaz a Plechevitiusz ezredes is tartozik, aki Woldemarast nyeregbe ültette. Amikor Woldemaras helyzetét inogni látta, fokozta a lengyelekkel szemben tanúsított barátságtalanságát, hogy így a belpolitikai elégedetlenséget külpolitikai téren ellensúlyozza. Ez viszont a lengyelek idegességét növelte és amikor november havában Pilsudszky marsall hirtelen Vilnába utazott, — ez egyébként szülőhelye, — az általános benyomás az volt, hogy ez az út egy Litvánia elleni lengyel akció előkészítésével áll kapcsolatban. A két ország erőviszonyai olyanok, hogy minden Összezapás közöttük Litvánia teljes megsemmisítésével, Lengyelországba való bekebelezésével végződhetik. Ez azonban a kifejtett geográfiai okoknál fogva sem az orosz, sem a német politika nézőpontjából nem volna közömbös, mert ezzel csak kibővülne az a lengyel terület, mely a Szovjetköztársaságot a Németbirodalomtól elválasztja. Az itt említett konfliktusok természetesen csak tünetei mélyebben fekvő ellentéteknek, külső formák, amelyekben a geográfiai adott állandó politikai tendenciák egymással való összeütközése megnyilatkozik. Ha ily mélyreható ellentétek nem volnának a két ország között, az egyes incidensek vajmi kevés port vertek volna fel.

Az általános kelet-európai politikai konstelláció különösen kielezi a lengyel-litván viszálkodás jelentőségét az európai béke nézőpontjából. A nyugati államok közül Franciaország és Anglia vannak érdekelve ebben a konfliktusban. Franciaország természetesen erősnek akarja látni lengyel szövetségét, de ettől függetlenül is támogat minden olyan törekvést, amely alkalmas arra, hogy Oroszország és Németország közé bevett éket megduzzassza. Anglia az Oroszország elleni esedeges akcióval kapcsolatban általa többízben megfontolt balti szövetség látószögéből ítéli meg a kérdést és bizonyos jóindulatot mutat Litvánia fenntartása iránt, bár túlságosan nem exponálja magát a litván ügyben. Olaszország pedig kötött ugyan az utolsó időben barátsági szerződést Litvániával, de ez inkább csak a két fasiszta kormány közti udvariassági aktus volt, politikai tartalom nélkül. Elsőrangú fontossága a litván kérdésnek csakis Oroszország és Németország nézőpontjából van. Ezt Woldemaras érezte is, amikor közvedenül a Nemzetek Szövetsége decemberi tanácsulése előtt kijelentette, hogy Oroszország és Németország Litvániát mindég védelembe fogják venni, mert fennmaradása elsőrendű érdekük.

Az oroszok érdeke ebben a kérdésben mindenekelőtt az, hogy Lengyelország túlságosan meg ne erősödjék. Litvánia megsemmisítése azonban Lengyelország jelentékeny megerősítését jelentené nemcsak a területi megnagyobbodás folytán, hanem különösen azért is, hogy

ebben az esetben Lengyelország esetleges bekerítése lehetetlenné válnék. Ezért az orosz kormány ugyanakkor, amikor a lengyel kormány jegyzékére válaszolva elismerte újból a rigai békéhez való ragaszkodását, egyben határozottan kijelentette azt is, hogy Litvánia összeomlását közömbösen nem nézhetné. Bucharin pedig egyik nyilvános beszédében arra utalt, hogy Szovjetország Litvánia esetleges megszállását saját maga ellen irányuló ellenséges aktusnak tekintené. Ez magyarázza meg azt is, hogy a lengyel-litván konfliktus moszkvai jelentések szerint az utolsó hetek során orosz kormánykörökben „több izgatottságot okozott, mint bármely más külpolitikai kérdés a Szovjet-köztársaság keletkezése óta“. Van azonban olyan felfogás is, amely szerint az orosz kormány a litván kérdést főleg azért bolygatta, mert ezzel is meg akarta nehezíteni a mostanában megindult gazdasági közeledést Lengyelország és Németország között, sőt az a felfogás is hallható volt, hogy Oroszország Litvániában épségben akarja tartani azt a puskaporos hordót, amelynek segítségével adandó alkalommal egész Európa békéjét felrobbanthassa. Egy orosz-lengyel összecsapás mindenesetre súlyosan veszélyeztetné ezt a békét, mert katonai akcióba sodorná be a Lengyelországgal szövetséges Romániát is, sőt esetleg Franciaországot is, amelynek aktív beavatkozása egy ilyen konfliktusba viszont a Németországon keresztül való fegyveres átvonulás kérdését hozhatná felszínre.

A német politikai érdek a mai viszonyok mellett többszörösen érintett földrajzi okokból feltétlenül Litvánia függetlenségének megóvását parancsolja. Ha Litvániát elnyelné Lengyelország, ez nemcsak azt jelentené, hogy Lengyelország megerősödne, ami Németországnak sem érdeke, nemcsak azt jelentené továbbá, hogy Németország Oroszországtól el van vágva, hanem jelentené azonkívül Kelet-Poroszországnak, azaz Németország ama részének, amelyet a danzigi lengyel korridor elválaszt a birodalom törzsetől, teljes körülkerítését lengyel területek által. Kelet-Poroszország ez esetben teljesen lengyel zárt területté, „enklavévá“ válnék és fokozott mértékben volna kitéve az ellengyeledés veszélyének. Viszont van a német politikának elég összeütközése is a litván köztársasággal, amely megkapta a régi Németországhoz tartozott Memel városát és kikötőjét és azóta az ottani német lakosságot állandóan nyomja, megnehezíti kulturális fennmaradását, kiutasítja vezetőit stb. De ma ez összeütközések ellenére a túlnyomó német érdek mégis Litvánia fennmaradását követeli. Ez a helyzet azonban megváltozhatik. Felmerült ugyanis az a gondolat, hogy amennyiben Lengyelország magába olvasztaná Litvániát, megkapná ezzel azt a tengerhez vezető kiutat is, amelyet neki a versailles-i szerződés csakis a danzigi lengyel korridor természetellenes megkonstruálásával tudott biztosítani. Ebben az esetben tehát Memel lehetne Lengyelország tengeri kikötője és szó lehetne arról, hogy cserébe Litvániának Lengyelországhoz való csatlolásáért vissza lehetne adni Németországnak a lengyel korridort, amivel Kelet-Poroszország ismét közvetlen kapcsolatba kerülhetne a Németbirodalom többi részével. Ez az oka annak, hogy az összes német kormánynyilatkozatok szerint Litvánia függetlenségének megóvása Németországnak „a mai helyzetben“ nagy érdeke.

Viszont ezek a lehetőségek természetesnek tüntetik fel Németország ama kívánságát is, hogy a litván kérdésben Lengyelország az ő megkérdése és hozzájárulása nélkül semmi lépést ne tehesen.

Ami a Balti-tenger mentén elterülő egyéb kis államokat illeti, azok egy Litvánia miatt kitörő orosz-lengyel konfliktusba igen könnyen belesodródhatnak, bár Oroszországtól félelmük, Litvániától pedig nemzetiségi panaszok választják el őket. Vannak olyan hírek, amelyek szerint a rigai orosz követ már nyilatkozott is a tekintetben, hogy a lengyel-litván fegyveres összeütközés esetében Oroszország meg fogja szállni Lettországot és Észtországot. Ha ez a hír nem is volna igaz, jellemző a balti kis államokban uralkodó aggodalmakra.

A Nemzetek Szövetsége decemberi tanácsülésének hosszas fáradások után sikerült megtalálni azt az utat, amely a vázolt érdekösszeütközésekből származható bonyodalmakat legalább egyelőre elsimítja. Rábírta a litván kormányt arra a nyilatkozatra, hogy ezentúl nem fogja magát Lengyelországgal hadiállapotban lévőnek tekinteni. A lengyel kormányt viszont oly kijelentésre készítette, hogy Litvánia politikai függetlenségét és területi integritását elismeri és respektálni fogja. A két államra van bízva, hogy most, miután a békeállapot formálisan helyreállt köztük, megkössék azokat a megállapodásokat, amelyek alkalmasak arra, hogy az egyetértést köztük továbbra is megszilárdítsák. Azokat a nemzetiségi kérdésekkel kapcsolatos panaszokat, amelyek a két állam közti konfliktus során felmerültek, a Nemzetek Szövetségének egy háromtagú bizottsága közvetlenül fogja elbírálni. Ami azonban a konfliktus magvát, Vilna és a vilnai kerület hovátartozásának kérdését illeti: ez tovább is nyitva marad és a Nemzetek Szövetségének tanácsa kifejezetten kijelentette, hogy a hozott határozatok ennek a kérdésnek, amelyben a lengyel és a litván kormány között változatlanul nézeteltérés áll fenn, és „amelyben a litván kormány bizonyos jogcímekeket vél érvényesíthetni“, nem prejudikálnak.

A következők fogják megmutatni, hogy ezek a december 10-i genfi nyilatkozatok valóban végleg a békés megoldás útjára terelték-e a lengyel-litván konfliktust, ami az általános béke nézőpontjából igen kívánatos volna, avagy pedig csak egy újabb epizódot jelentenek-e a konfliktusnak már eddig is eléggé változatos történetében.

GRATZ GUSZTÁV.